

Piotr Orzeszek

"U podstaw analizy filozoficznego dyskursu z wykorzystaniem interpretacji Władysława Tatarkiewicza", E. Nieznański, K. Świętorzecka, R. Tomanek, Warszawa 2010 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 46/2, 239-243

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

E. Nieznański, K. Świętorzecka, R. Tomanek, *U podstaw analizy filozoficznego dyskursu z wykorzystaniem interpretacji Władysława Tatarkiewicza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010, ss. 274.

Omawiana pozycja *U podstaw analizy filozoficznego dyskursu z wykorzystaniem interpretacji Władysława Tatarkiewicza* wspólnego autorstwa Edwarda Nieznańskiego, Korduli Świętorzeckiej i Romana Tomanka jest dziełem skierowanym wprost do osób pragnących wzbogacić własne studia filozoficzne, wykorzystując do tego narzędzia współczesnej logiki formalnej.

Warto zauważyć, że jak dotąd nie było na polskim rynku monografii ukazującej logikę wprost w jej zastosowaniach filozoficznych, odwołującej się do tak licznych przykładów z zakresu filozofii i nie ograniczającej się przy tym do jakiegoś konkretnego nurtu filozoficznego.

Monografia ta korzysta ze znanego trzytomowego podręcznika *Historii filozofii* autorstwa Władysława Tatarkiewicza. Jest to pozycja, która cieszy się niegasnącą popularnością. Podręcznik W. Tatarkiewicza ceniony ze względu na bogactwo omawianych kierunków i nurtów filozoficznych, szeroki zakres poruszanej tematyki, precyzję i jasność języka, stał się wspaniałym materiałem do badań zastosowań aparatury logicznej.

Autorzy w swej pracy dokonują wyboru tekstów z pozycji W. Tatarkiewicza, a następnie stosują narzędzia logiki na wybranym przez siebie materiale źródłowym. Wybór fragmentów cytowanych przez autorów niesie pewnego rodzaju nowe spojrzenie na dzieło W. Tatarkiewicza. Obejmuje on fragmenty tekstów filozoficznych odnoszących się do wielu nurtów i epok historycznych.

Książka składa się z trzech odrębnych części. Pierwszą z nich stanowi studium autorstwa R. Tomanka poświęcone definicjom, w którym dokonuje się wyboru i analizy wielu definicji terminów filozoficznych. Następną częścią jest opracowanie dotyczące podziałów generujących rozmaite systemy filozoficzne lub ich fragmenty. Autor opracowania – K. Świątorzecka – przedstawia wiele oryginalnych form podziału mnogościowego i atrybutywnego, omawia rozmaite rodzaje systematyk, klasyfikacji i kwalifikacji przedmiotów i pojęć. Tematyka podziałów zaprezentowana została w dwóch rozdziałach. W pierwszym z nich konstruowane są podstawy teoretyczne, drugi natomiast ukazuje ich zastosowania. Dzieło podsumowuje ostatnia część autorstwa E. Nieznańskiego poświęcona analizom formalno-logicznym przykładów dedukcji filozoficznych. E. Nieznański dokonuje tutaj formalizacji rozumowań zaczerpniętych z myśli wielu filozofów. Autor wykazuje niekiedy brak wynikania logicznego oraz błąd *petitionis principii* (który to ma miejsce, gdy siła wniosku przekracza siłę najsłabszej z przesłanek). W przypadku entymematów podaje się przesłanki, które należy traktować jako domyślne, a które są istotne dla poprawności formalnej danego rozumowania.

Konstrukcja omawianej pozycji pomyślana jest w taki sposób, aby pokazać logiczne warunki poprawności trzech rodzajów operacji kluczowych w tworzeniu dowolnego systemu filozoficznego – definiowania pojęć, klasyfikacji badanych przedmiotów i uzasadniania formułowanych twierdzeń.

Jak wskazuje na to część pierwsza recenzowanej pracy, filozofowie wielokrotnie preferują jedynie wybrane rodzaje definicji z całej ich różnorodności omawianej w ramach ogólnej metodologii nauk. W pierwszym rozdziale odnajdziemy wiele przykładów definicji realnych i nominalnych z różnymi spójnikami definicyjnymi a także – nazwane tak przez autora – definicje enumeracyjne. Analizując materiał źródłowy, autor przytacza ponad 450 definicji jakie sformułowali m. in.: Arystoteles, Platon, św. Augustyn, św. Tomasz, B. Spinoza, Kartezjusz, J. Locke, E. Kant, G. W. Leibniz, S. Kirkegard. Bogactwo to pozwala nie tylko spostrzec różnorodność rodzajów definicji filozoficznych, ale ich powszechność w pismach filozofów. Zebrane w opracowaniu przykłady mogą też stanowić materiał do pracy dydaktycznej.

Doskonale oddają bowiem nie tylko mnogość rodzajów możliwych definicji lecz również bogactwo szkół filozoficznych i okresów, w których zostały sformułowane.

Rozdziały drugi i trzeci opisywanego dzieła poświęcone zostały podziałom. Autorem obydwu jest K. Świątorzecka. Rozdział drugi omawia teoretyczne podstawy rozważanych zagadnień. Rozdział trzeci, napisany zgodnie z ideą całego dzieła, ukazuje zastosowania teorii podziałów na wybranych przykładach zaczerpniętych z *Historii Filozofii*. Autorka omawia dwie koncepcje teorii podziałów: koncepcję powstałą na gruncie ontologii teoriomnogościowych oraz koncepcję atrybutywną. W ramach pierwszej definiuje się podziały logiczne, podziały typologiczne (oparte na koncepcji zbioru rozmytego L. A. Zadecha) oraz analizy mnogościowe. Na gruncie sformalizowanej ontologii atrybutywnej dokonuje się następnie konstrukcji pojęć podziału na zasady, podziału mereologicznego i analizy atrybutywnej. Podziały na zasady uważa się za najbardziej specyficzne właśnie dla filozofii. Warto podkreślić, że formalna teoria podziałów na zasady ma charakter nowatorski – w dostępnej literaturze jest pierwszą opisującą tego rodzaju podziały. Przy jej tworzeniu autorka wykorzystuje symboliczny język atrybutywny ontologii klasycznej opracowany przez E. Nieznańskiego¹.

Operacje dzielenia przeprowadzane za pomocą podziału na zasady najczęściej odnoszą się do bytu. *Totum divisionis* takiego podziału może stanowić byt aktualny, materialny lub przygodny. W pracy zwrócono uwagę, że spotykamy się również z sytuacją, iż całość dzielona jest powszechnikiem lub bytem jednostkowym. Autorka nie poprzestaje na sformułowaniu teorii, ale także obrazuje jej działanie na licznych przykładach zaczerpniętych z tekstu źródłowego.

Rozdział trzeci zawierający zastosowania teorii podziałów liczy łącznie około 130 opracowanych przykładów. W szczególności znajdziemy w nim 20 przykładów podziałów bytów na zasady, 26 podziałów mereologicznych, 22 kwalifikacje i analizy atrybutywne, 23 podziały logiczne, 10 konceptualizacji typologicznych, 13 enumeracji, kwalifikacji i analiz mnogościowych oraz 15 eksplikacji atrybutywno-mnogościowych.

---

¹ E. Nieznański, *Sformułowana ontologia orientacji klasycznej*, UKSW, Warszawa 2007.

Teoria definicji i teoria podziałów stanowią bardzo ważną część aparatu logicznego. Istotnym zastosowaniem logiki do filozofii jest analiza dyskursu filozoficznego. Jak podkreśla E. Nieznański, analiza taka musi być analizą logiczną. Sam dyskurs filozoficzny przyjmuje formę dedukcji i ma postać wnioskowania lub dowodzenia.

O tym, że wiele rozumowań filozoficznych, z których zdaje sprawę Tatarkiewicz nie jest wolnych od błędów formalnego, materialnego i niektórych błędów pragmatycznych, doskonale uzmysławia nam lektura trzeciej części omawianego dzieła – rozdziału czwartego, w którym E. Nieznański podejmuje analizę logiczną rozumowań zaczerpniętych z tekstu Tatarkiewicza. Analizie poddane zostają 183 przykłady. Autor podejmuje się ich formalizacji, to jest przekładu na symboliczny język logiki. Warto jednak podkreślić, że czynność ta nie polega na bezpośrednim tłumaczeniu „słowo w słowo”. W intencji profesora Nieznańskiego formalizacja pojęta w prawidłowym sensie, winna polegać na dążeniu do odkrycia i zapisania formy rozumowania jaką na myśli miał jego autor².

E. Nieznański zwraca uwagę by formalizacja ta, o ile to możliwe prowadziła do postaci będącej prawidłową dedukcją, a gdy sytuacja tego wymaga formułuje przesłanki dodatkowe (entymematyczne), które zostały w tekście pominięte, lecz ich uzupełnienie gwarantuje poprawność formalną. Autor nie ogranicza się do jakiegoś wybranego systemu logicznego – choć większość formalizacji została przeprowadzona w klasycznym rachunku predykatów z identycznością, to odnajdujemy tu także przykłady sformalizowane z użyciem logiki modalnej lub rachunku zbiorów.

Oprócz analizy błędów *non sequitur* i *petitionis principii*, E. Nieznański rozpatruje występowanie także błędów niedopowiedzeń, ekwiwokacji, błędu *fallatium compositionis* czy też błędu *ignoratio elenchi*.

Omawiana pozycja jest dziełem wyjątkowym. Przede wszystkim dlatego, że książka ukazuje logikę w zastosowaniach do zagadnień filozoficznych. Przybliżając czytelnikowi poruszane problemy teoretyczne, autorzy koncentrują się na takich zagadnieniach, które dla

---

² Tenze, *Formalizacja filozofii - metoda czy maniera?*, Roczniki Filozoficzne 35(1987), 59-69.

filozofa wykorzystującego logikę jako narzędzie pracy są szczególnie istotne.

Niewątpliwie omawiana monografia stanowi doskonałą zachętę do dalszych, pogłębionych studiów nad historią filozofii. Pozycją powinni zainteresować się wszyscy poszukujący przykładów wykorzystania aparatu logiki w filozofii.

Charakter dzieła, tematyka poruszanych zagadnień, mnogość opracowanych przykładów oraz przystępny język powodują, że jest to także dzieło mogące doskonale służyć jako pomoc w nauczaniu logiki i metodologii nauk. Jednakże poruszane są w omawianej monografii także zagadnienia ponadprogramowe, a przy tym zupełnie nowe, dotąd nie opracowane. Zagadnienia takie, jak wspomniane tu pokrótce definicje enumeracyjne, podział bytów na zasady, wielka liczba starannie opracowanych przykładów dedukcji stają się powodem, dzięki któremu pozycję tę należy uznać przede wszystkim jako źródło wielu inspiracji do dalszej pracy badawczej. Z tego też powodu recenzowaną pozycję można polecić osobom zajmującym się stosowaniem logiki do zagadnień filozoficznych oraz tym studentom filozofii, którzy mają sposobność zaobserwowania tego, na czym polega rzetelna analiza filozoficzna wykorzystująca narzędzia logiczne.

Piotr Orzeszek
Instytut Filozofii UKSW, Warszawa

Jean-Pierre Desclés, Brahim Djioua, Florence Le Priol, *Logique et Langage: déduction naturelle*, Hermann, Paris 2010, ss. 212.

Biorąc do ręki kolejny podręcznik z wprowadzenia do logiki, możemy zapytać o to, czy da się w nim znaleźć coś, czego nie ma w wielu podobnych opracowaniach. W przypadku *Logique et Langage: déduction naturelle* na wyżej postawione pytanie można odpowiedzieć następująco: podręcznik ten wart jest uwagi z dwóch zasadniczych powodów. Pierwszym z nich jest zastosowanie dedukcji naturalnej w ujęciu Gentzena jako zasadniczego narzędzia dowodzenia tez w rachunku zdań i rachunku predykatów. Drugi powód to interaktywny program